

A széthullott gyűjtemény

Árverések Füst Milán műgyűjteményéből

BAJKAY ÉVA

Nem eléggé ismert, hogy a kezdetektől a Nyugat folyóirathoz tartozó író, költő, esztéta, publicista Füst Milán (1888–1967) műgyűjtő, mecénás, sőt művészeket segítő baráti közvetítő is volt. Az írók között kitűnt különleges érzékével, érdeklődésével a régi és az új képzőművészet iránt. Csoda, hogy a mintegy 400 darabot kitevő kollekcója halála után fél évszázadon át érintetlenül egyben maradt. Megőrizte felesége, a gyűjtésben is társa, Helfer Erzsébet s utána az általa létrehívott Füst Milán Fordítói Alapítvány.

2017-ben megtört a jég, és a Kieselbach Galéria tavaszi árverésén tulajdonost cserélt a gyűjtemény egyik legizgalmasabb darabja: Gulácsy Lajos jelentős önarcképe, melynek címe Descartes nyomán *Cogito ergo sum* (Gondolkodom, tehát vagyok), a szakirodalomban vulgárisan *A falu bolondjának* is nevezett kép. A festményt már 1903-ban a Nemzeti Szalon Gulácsy-tárlatán láthatta Füst Milán, aki a kiállításról párbeszédese formában írt a Nyugatban (műkritikával különben nem foglalkozott) *Uram, ha ezt a képet megvehetném!* címmel. Akkor a kezdő író-tanár anyagi helyzete nem engedte, de később Füst megvásárolta ezt a „bölcs bolondot” ábrázoló olajképet. Az író maga sem hinné, hogy halála után 50 évvel a magas kikiáltási árat csaknem megduplázva, a kép 85 millió forintért került kalapács alá. (Ugyanezen az aukción két kis méretű, de védett Mednyánszky-képet is eladott az alapítvány.)

A további aukcionálást ösztönözhatték a magas árak. Mindig a decemberi árverések a legígéretesebbek. A Kieselbach Galéria 2017. karácsonyi aukciós katalógusában és a mellé kiadott 140 nagy oldalas, többszörösen túllilusztált kiadványban Füst Milán – Berény Róbert – Tihanyi Lajos. *Remekművek a Füst Milán-gyűjteményből* címmel 32 művet kínált fel. (A kötet árából talán egy teljes gyűjteményi katalógus kitelhetett volna...) Ennek bevezetőjében a Füst Milán Fordítói Alapítvány kuratóriumának tagja, Dr. Röder Edit ügyvéd az alapítványi célok további kiteljesítésében jelölte meg az árverésre bocsátás célját. Ő mint az író tisztelője, majd Füsték közeli barátja, az özvegyvel

foto: Bajkay Éva

A Kieselbach Galéria 2017. decemberi aukciós kiállításán a Füst-gyűjtemény egyik fala

együtt az alapítvány létrehozója Füst Miláné 1987-es halála óta gondozza a hagyatéék ügyeit. 1990-ben fantasztikus ügyességgel visszaperelte Berlinben az NDK-idők végén, 1988-ban eladósodás jogcímén állami tulajdonba vett 23 bérleményes négyemeletes házat, melyet a jó üzletasszony feleség vett Füst Milánnak 1923-as házasságkötésük után, hogy az addig nehéz körülményekkel küzdő író „anyagilag független legyen.” Röder Edit házaspárról való emlékeztetését és a berlini ház történetét álmélkodva olvashatjuk a kiadványban. Nemcsak a ház visszaperlése, hanem az annak eladása utáni adómentesség is az ő érdeme. Többek között arra hivatkozott, hogy: „...az Alapítvány olyan kiemelten közhasznú szervezet, melynek célja olyan, akár bel-, akár külföldi alkotók díjazása, akik a magyar irodalom idegen nyelvre fordításával magas művészi színvonalú alkotást hoznak létre. 1990–2002 között 32 ország 116 fordítója részesült Füst Milán-díjban, illetve Füst Milán Ösztöndíjban.” Most a távlati célok között szerepel többek között a Füst Milán Fordítói Ösztöndíj, valamint a Költői és Prózaírói Díjak összegének emelése. Az író utolsó, Hankóczy Jenő utcai állami lakásának nehéz vitákkal intézett megtartása, majd megvétele nyomán tervezik a felújítást (lásd www.fustmilan.hu, Az utolsó nagypolgári lakás) és a 12 ezer darabos könyvtár feldolgozása után kutatóhelyként való működtetését.

Hol voltak ez idő alatt a jelentős olajképek, a kétszáznál több rajz és sokszorosított grafika, valamint a néhány szobor? Évtizedekig a bezárt villában várta sorsa jobbra fordulását ez az unikális magyar írói műgyűjtemény. 2002–2012 között az MTA Művészeti Gyűjteményében, azóta a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrizték letétként.

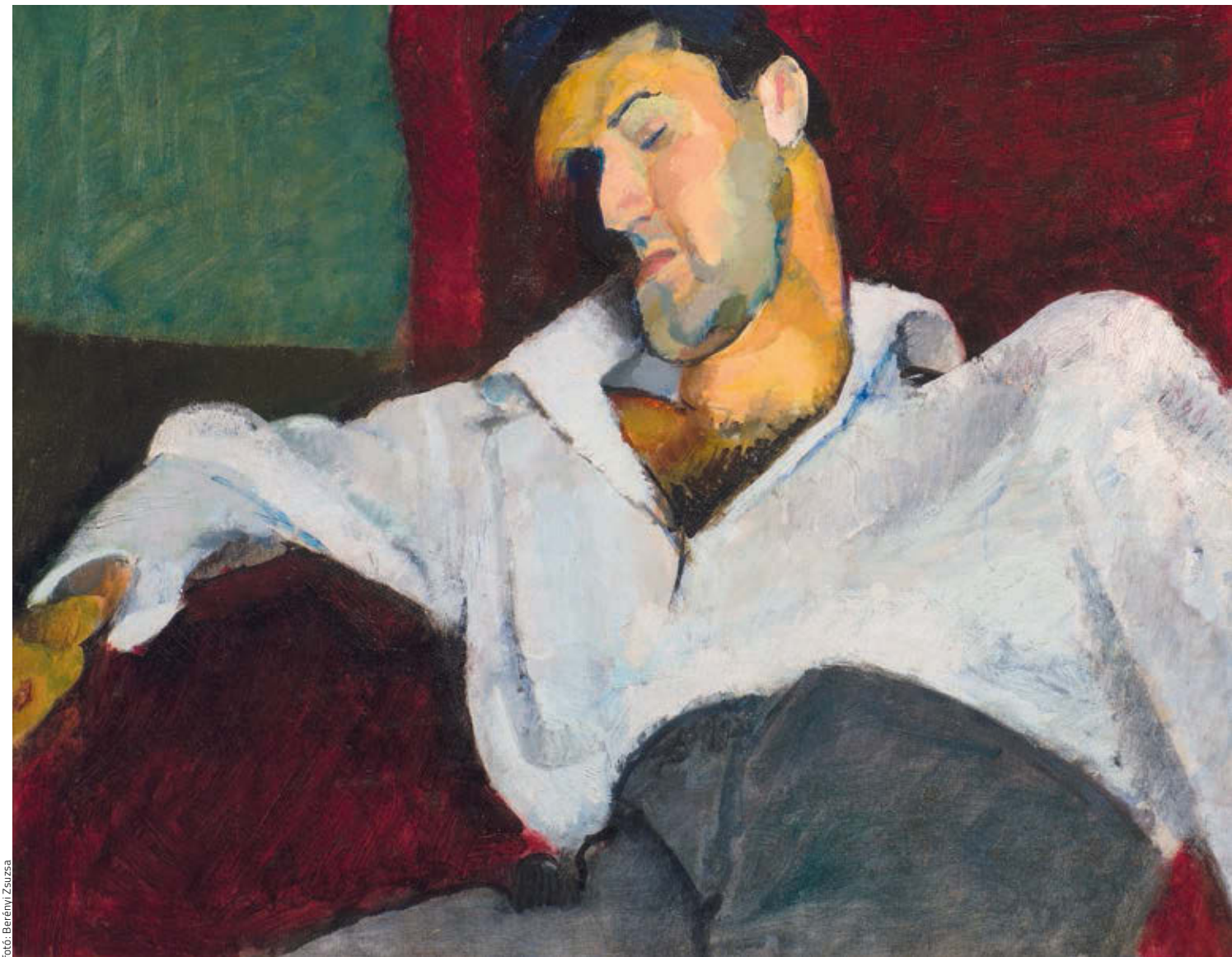

foto: Berény Zsuzsa

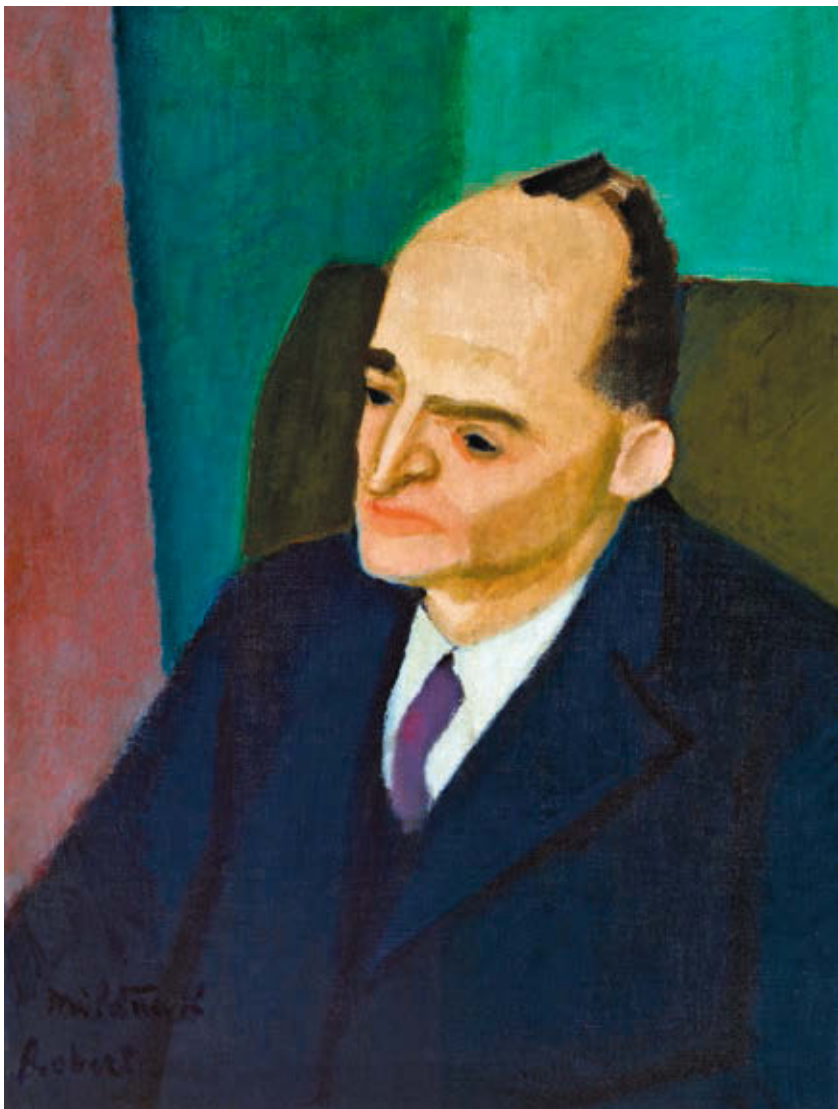
Most „szabaddá válnak” – közölte a média (www.zoom.hu, 2017. december 9.), azaz inkább eltűnnek az újgazdag gyűjtőknél. Eddig a szerződéseken szabályozott kedvező feltételekkel a letétet átvevő intézmények tradicionálisan bíztak abban, hogy a kollekciónak végső helye egy múzeum lesz. Az MTA székházában, a Képtárban és az Akadémia egyes termeiben is, többször kiállítottak belőle.

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1992-ben közzétett egy válogatást Füst Milán műgyűjteményéből kicsi, de tartalmas katalógussal. Ekkor szembesültünk azzal, hogy Füst Milán és felesége, Helfer Erzsébet gyűjteménye nemcsak ízlésük, vásárlásaik, barátilag kapott, illetve vett szerzeményeik szubjektíven összeállt anyagát őrzi, hanem az egy egyedülálló kollekciónak két világháború közötti magyar művészettől. 2015-ben ismét a Petőfi Irodalmi Múzeum rendezett egy, a gyűjtemény 30 százalékát enteriőrszerűen bemutató szép tárlatot, sajnos, katalógus nélkül. Ezalatt a letétből intézték a kül- és belföldi kölcsönzéseket, melyek elsősorban a Nyugat folyóirathoz kötődő Nyolcak-művészcsoporthoz 1980–1982 és 2010–2013 közötti nagyszabású, hazai és külföldi kiállításaihoz kötődtek.

BERÉNY RÓBERT: *Weiner Leó portréja*, 1911, olaj, vászon, 63×78,5 cm
Magyar Nemzeti Galéria, HUNGART © 2018

Így sokfelé fordult meg és lett közismertté Berény Róbert *Weiner Leó portréja* című műve (1911), melyet a Kieselbach Galéria 2017. decemberi árverési kiállítására és katalógusára így hirdetett: „A leghíresebb modern magyar festmény, amely kilépett a múzeumok kapuin.” Bizony sok nagy múzeumot bejárt, több mint százszor reprodukálták, a Berény-monográfiákban főműként szerepelt (Szij Béla, 1964, 1981; Barki Gergely, 2015), ugyanígy a modern magyar művészetről Passuth Krisztina, Németh Lajos, Kovalovszky Márta és mások által írt kötetekben.

Ki hitte volna, hogy 2017-ben egy árverés sztárdarabja lesz? A Kieselbach Galéria a kultúrhistoriai jelentőségű nagy gyűjteményből kiemelt további 31 darabot, közöttük a legjobb modern festmények és neves alkotók papírra készült munkái kerültek aukciónálásra. A licitálásra szabad lett a pálya, az árverés egy ritka gyűjtemény szomorú szétesését regisztrálta. Némi vigaszul szolgált, hogy a licit végén a védett művekre érvényes állami elővételi joggal élve, a Magyar Nemzeti Galéria 65 millió forintért megvásárolhatta – és már állandó kiállítására ki is tette – Berény Róbert Weiner Leó-portróját, a Petőfi Irodalmi Múzeum pedig 14 milliós leütési árért a Füst Milán-portrét (1929). A Füst-gyűjteményből aukcionált teljes anyag (csak egy 19. századi ismeretlen festő *Női arcképe* nem kelt el)

Fotó: Kieselbach Galéria

BERÉNY RÓBERT: *Füst Milán portréja*, 1929, olaj, vászon, 88×66,5 cm

Petőfi Irodalmi Múzeum, HUNGART © 2018

leütési végösszege a 230 milliót alig haladta meg. Közel csak annyit kapott a megméretetéshez ragaszkodó alapítvány a 31 műért, amennyiért egy kétoldalas Tihanyi Lajos-képet (Pont St. Michel – Ádám és Éva) vettek ekkor Virág Judit árverésén, illetve amennyiért Bortnyik Sándor *Térkompozíciója* került haza egy svájci magántulajdonból a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galériába.

Berény Róbert és Tihanyi Lajos voltak Füst Milán legjobb festőbarátai a Nyolcak közül. Az aukción most további műveik is eladásra kerültek. Közös barátságok tanújaként eredetileg Varró István szociológusé volt Berény Weiner Leó-portréján kívül a róla 1918-ban festett tradicionálisabb arckép és néhány expresszív rajz. Ezeket Varró Füst Milánnál hagyta, amikor 1939-ben az Egyesült Államokba távozott. Berény Róbert és Füst Milán barátsága az 1910-es évek körüli kezdetektől életük végéig fennmaradt. A dedikációk szerint biztosan ajándékba jutottak Füstékhez a *Lovak*, az *Ábrahám áldozata*, de még a gyűjteményben szereplő mintegy félszáz Berény-rajz is.

Tihanyi Lajostól egy korai *Őnarckép* (1900 körül) volt Füsték tulajdonában, mely most 50 millióért kelt el. A süketnéma festő különös léleklátással ábrázolta modelljeit, köztük önmagát is. Még egy igazán rejtélyes olajképet árvereztek el Tihanyitól, mely valószínűleg szintén vásárlás útján került a Füst-kollekcióba: a különös című *Két férfiaktól lóval* (Falusi kentaur, 1912) 52 millióért. Barki Gergely meghatározása szerint a festő önmagát, a bajszos férfiban pedig a Nyugatban gyakran publikáló műkritikust, Elek Artúrt ábrázolta egy kis fekete lóval. Füst naplóbejegyzésében (1919. március 1.) utalt Elek homoszexualitására: „neki kárpótlás a munka az elmaradt örömeért.” Sajnos amúgy a gyűjtésről kevés hírt adnak mind a *Teljes Napló* (I–II. Budapest, 1999), mind *Füst összegyűjtött levelei* (Budapest, 2002).

Elek Artúr mellett az ugyancsak agilis, sok műkritikát publikáló Bálint Jenő állt közel Füsthöz. A költő látogatta az 1922–1923 között működő Helikon Galériát, melynek egyik művészeti igazgatójaként, majd 1923–1924 között az Alkotás Művészház művészeti vezetőjeként működött Bálint. Kezdeti közös céljuk volt az őstehetségek támogatása. Ezek közé tartozott Nagy Balogh János, a „visszahúzó, szegény, kóbor művészlovag”, akit Füst búcsúztatott a Nyugat 1919. augusztus 16-i számában. Korábban hiába írt a festőnek, hogy szeretné megismerni és segíteni képei terjesztésében, esetleg egy kiállítás rendezésében, nem kapott választ. A szociálisan érzékeny műpártoló író már az 1910-es években a képvásárló, a közvetítő-segítő szerepében is feltűnt. Később valószínűleg a Helikon Rt.

révén vehette meg a festő ritkának számító, kicsi *Konyhacsendéletét* (az aukción 7,5 milliót adtak érte) és az egyik legkitűnőbb *Őnarcképét*. Segítőkéz megrendelésre készíthette Kosztolányi sógora, a mára feledés homályába veszett Erdei Viktor Helfer Erzsébetről a ceruzaportréját. Füst támogatta a kezdő Derkovitsot is, amikor 1920-ban *Advent* című regényéhez illusztrátornak kérte, és az erotikus Pandämonium-mappájából is vásárolt. A fennmaradt duplum példányok ajándékozási, terjesztési célt jeleznek. A Nyugat révén ismerte meg Bokros Birman Dezsőt is, akinek baráti ajánlásával őriz egy Jób-illusztrációt a gyűjtemény. A Helikon Rt. által kiadott Műbarát lap révén került közeli kapcsolatba Gara Arnolddal, aki illusztrálta Füst egyik versét. A Helikon Galériában az Írók színpadán programra tűzték 1923. március 1-én a *Boldogtalanok* című színművét, amire ő még kölcsönt vett fel. Pár hónappal ezután a jómódú aranyműves lányával kötött házassága révén már nem voltak ilyen gondjai.

Feleségével együtt ezután kiemelkedő gyűjtési tevékenységbe fogtak főleg a papírra készült munkák területén, melyek az íróhoz közel álltak. Az Alkotás Művészházból vehették meg Scheibertől a *Budapesti látkép* (Dunapart) című pasztellt (280 ezer forint a mai ára). Az 1922-es és az 1923. decemberi Scheiber Hugó-kiállítások irányították a figyelmet a befutott művészre. Az *Olvasó nő* (nem Füst Milánné, a fotók alapján talán inkább Lányi Sarolta, akinek versesköteteiről Füst írt a Nyugatban) Scheiber ugyancsak megszaladt árait

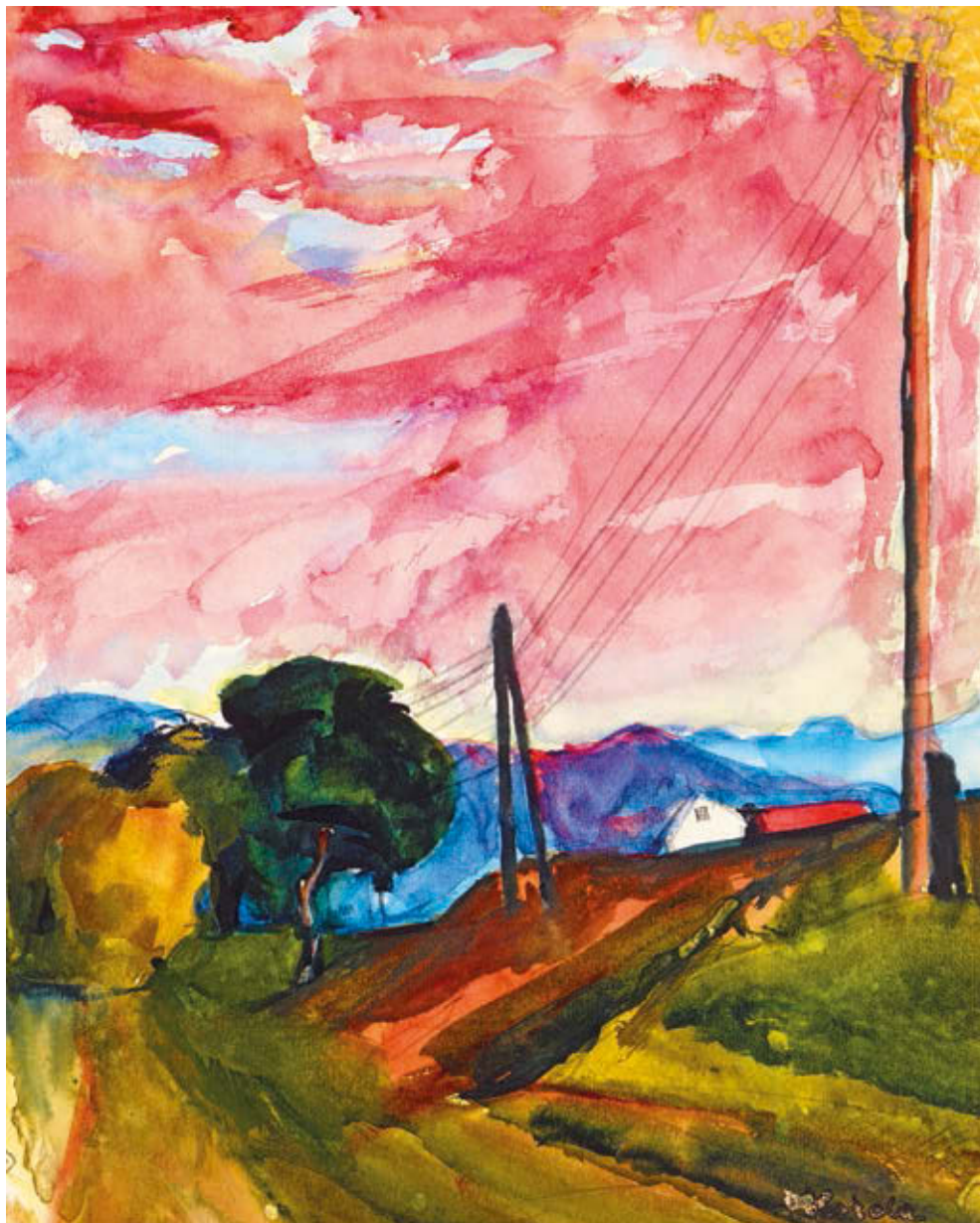

fotó: Kieselbach Galéria

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF: *Füst Milánné portréja*, 1920-as évek, pasztell. papír, 51,5×41,8 cm, Magántulajdon

tekintve igen olcsón, 400 ezer forintért kelt el a Kieselbach-aukción. A Nyugat íróit a folyóirat 15. évfordulója alkalmából megörökítő időszakból szintén kedvező árért jutott valaki Rippl-Rónai Helfer Erzsébetet ábrázoló

pasztelljéhez (9,5 millióról 12 millió forintért). Rippl korábbi női portréinak kedvelt pózában hátulról, félprofilban ábrázolta az író feleségét. Talán éppen a beállítás kevésbé attraktív póza miatt adtak még kevesebbet (10 milliót) a híres zongoraművész, zeneszerző Ticharich Zdenka ugyancsak az 1920-as években készült arcképéért.

jogával gazdálkodó feleség gyűjteményezését. A 16–17. századi olajképek, „ismeretlen vagy másodvonalbeli mesterek színvonalas alkotásai” (lásd Petrányi Ilona katalógusbevezetőjét, PIM, 1992) talán inkább az ékszerészetet tanult, felsőkereskedelmi iskolai növendékből az író feleségévé lett Helfer Erzsébet érdeklődését tükrözték, míg a régi metszetek az író példaképeit ábrázolták – ezek nem kerültek árverésre. Füsték saját örömeire és a hozzájuk közel álló kortárs művészek támogatására is gondoltak a vételeknél. Nem a külföldi modern mesterek, hanem a hazaiak grafikáit vásárolták nagy számban a Magyar Műkiadó Rt. kínálatából.

Az 1920-as évek első felében felvirágzott a honi grafikai művészet, Szőnyi és Aba-Novák nemzedéke kitűnt tehetségével e művészeti ágban is. A Füst-gyűjtemény szempontjából a Helikon Galéria 1923. decemberi tárlata barátjuk, Bálint Jenő szervezésében lett a legfontosabb az alkotók Bene Gézától Varga Nándor Lajosig terjedő névsorával. Sajnos ebből a kollekciónál egyedül Patkó Károly klasszicizáló felaktja (*Női akt*, 1923) került be az árverési anyagba. A nagy aukciósházak által kevésbé forgalmazott grafikák alacsonyról indulása után jogosan háromszoros árat ért el. Nem az aukció, hanem a teljes Füst-kollekció ismeretében állíthatom, hogy a házaspár a grafikák koncepciózus gyűjtőjének számított, mint ahogy Rados Ernő vagy Szilárd Vilmos is akkoriban. Divat lett a főiskolás fiatalok támogatása is, így szereztek Füsték Bene Gézától vagy Hincz Gyulától ma pótolhatatlan ritkaságokat.

fotó: Kieselbach Galéria

KORDA VINCE: *Nagybányai táj*, 1924, akvarell, papír, 31×24 cm
Magántulajdon, HUNGART © 2018

További kivételes esetnek számít Korda Vince *Nagybányai tája* (1924), melyen a vöröslő égbolt a hegyvidéket átszelő utat szinte misztikus fényvel árasztja el. Az aukción a klasszicizáló mester expresszionista remeke jól szerepelt (160 ezerről 440 ezer forint). Az akvarellek közül Kmetty János két ritka szentendrei városképe 300–400 ezer forintnál azonban többet ért volna.

Füsték minden bizonnyal lelkesen látogatták a kis magángalériákat mint az itthon maradt modernnek bemutatóhelyeit. A Belvedere Szalon 1921–1924 közötti művészeti vezetője, Fónagy Béla, a Nyugat és számos más lap művészeti kritikusa, az OMIKE (Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület) műbarátok körének elnöke kapcsolatban állt Füst Milánnal, Elek Artúrral. E körben futottak össze az asszimilált zsidó értelmiség 1920 után rövid ideig működő magángalériáinak számai, s benne az írók, újságírók, képzőművészek. E kapcsolatok segítették a kereskedő családból származó Füst Milán és az EPEDA cég hazai forgalmazási

Az 1925 utáni konszolidáció idején kevesebbet, legfeljebb a barátaitól vásárolt a Füst házaspár: Berény Róbert *Múzsza virággal* című 1929-es akvarelljének ára ma 550 ezer forint lett, Bernáth Aurél mitologikus jelenete, az Arion 360 ezer forintért kelt el. Velük összejártak. Így kerülhetett gyűjteményükbe Berény *Zebegényi tája* (1940 körül, 1 300 000 forint). Az ifjúkori, gyenge idegzetű barát, Pál István most felfedezett művein kívül a legtöbb alkotás Zádor Istvántól található a házaspár hagyatékában. Utazásaik miatt kedvelték Zádor városképi metszeteit, és ezek terjesztésére is gondolhattak, mivel nagyszámú duplum maradt belőlük a Füst-gyűjteményben. Most a Kieselbach-aukción Zádor néhány műkereskedelmi célzatú, tetszetős női portréjából csak egy, a *Fiatal lány sárga garbóban* (1935) tűnt fel, s az olajkép árát megduplázva, 500 ezer forintért kelt el.

Így bomlott fel szemünk láttára az egyedülálló jelentőségű magyar írói műgyűjtemény anélkül, hogy az aukcióhoz szellemi és anyagi előnyt hozó előkészítésként megjelent volna az évek óta az alapítvány finanszírozásában végzett tudományos feldolgozás. Csak remélni lehet, hogy a Kieselbach Galéria kiadásában közreadott magángyűjteményi kötetek sorához kapcsolódni fog majd a teljes Füst Milán-kollekció összegző közzététele.